

Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä lähisuhdeväkivallan sovittelun lakkauttamiseksi

Asia: HE 130/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta

<https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+130/2024>

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Naisten Linja Suomessa ry:n asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta (HE 130/2024 vp).

Naisten Linja Suomessa ry tuottaa matalan kynnyksen nais erityisiä tukipalveluita väkivaltaa kokeneille naisille ja tytöille. Lisäksi Naisten Linja pyrkii vaikuttamaan väkivaltaa kokeneiden tyttöjen ja naisten oikeuksien toteutumiseksi Suomessa. Naisten Linja kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausuntonsa hallituksen esityksestä.

Yhteenveto Naisten Linjan lausunnosta:

1. Naisten Linja kannattaa hallituksen esitystä huolimatta siitä, että se ei tässä muodossa kiellä kaikkea lähisuhdeväkivallan sovittelua.
2. Lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevan kiellon tulisi koskea myös tiettyjä asianomistajarikoksia, joiden tekotavat ovat tyypillisiä toistuvalla lähisuhdeväkivallalle.
3. Ehdotetussa lakimuutoksessa tai sen perusteluissa ei tunnisteta lähisuhdeväkivallalle tyypillistä eskaloituvaa prosessia, jossa toistuva väkivalta voi muodostua useista matalan intensiteetin teoista, kuten laittomista sanallisista uhkauksista.
4. Lakimuutos tuokin esille tarpeen pikaisesti edistää henkisen väkivallan vahvempaa kriminalisointia ja oman tunnusmerkistön luomista pakottavalle kontrollille.
5. Rikosprosessissa on vahvistettava ohjausta erillisiin kokijoihin ja toisaalta tekijöihin kohdennettuihin tukipalveluihin väkivallan kierteen katkaisemiseksi ja uudelleenuhriutumisen estämiseksi.

Lakimuutos on pääosin kannatettava

Naisten Linja kannattaa hallituksen esitystä huolimatta siitä, että se ei tässä muodossa kiellä kaikkea lähisuhdeväkivallan sovittelua. Lakimuutoksen voi odottaa vahvistavan lähisuhdeväkivallan rangaistavuutta, kun aiempaa useampi väkivaltarikos ohjautuu sovittelun sijasta tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lakimuutoksella voi toivoa olevan vaikutusta myös esitutkintaprosessin ja syyteharkinnan laatuun ja sen voi odottaa vähentävän syyttämättäjättämispäätösten määrää. Sovittelu perustuu ajatukselle osapuolten tasavertaisuudesta kohtaamisessa, ja lähisuhdeväkivallassa tämä ei toteudu.

Kuten Istanbulin sopimuksen selitysmuistion 252. kappaleessa todetaan, naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan uhrin eivät lähtökohtaisesti pysty osallistumaan tekijän kanssa tasaveroisesti vaihtoehtoisin riidanratkaisuprosesseihin, mikä johtuu naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan aiheuttamasta häpeästä, toimintakyvyn heikkenemisestä ja haavoittuvuudesta.

Naisten Linja kiinnitti huomiota siihen, että lain perustelut ovat jossain määrin ristiriitaisia, erityisesti koskien asianomistajarikosten sovittelua, mikä oletettavasti heijastelee vahvasti jakautuneita näkemyseroja asiassa. Tämä saattaa kuitenkin heikentää mahdollisuutta nojata lain esitöihin sitä tulevaisuudessa sovellettaessa.

Kiellon tulisi koskea myös asianomistajarikoksia

Ainoa merkittävä puute lakiesityksessä koskee asianomistajarikosten rajaamista sovittelun kiellon ulkopuolelle. Esitys rajaa sovittelukiellon ulkopuolelle kaikki asianomistajarikokset, eli myös henkeen ja terveyteen kohdistuvat uhkaukset silloin kun niissä ei ole käytetty asetta.

Väkivallalla ja tappamisella uhkaaminen on tyypillinen parisuhdeväkivallan muoto. Parisuhdetapoista tiedetään, että taustalla on usein ollut myös sanallista uhkailua. Todiste tekoaikeesta on voitu saada jälkikäteen parisuhdetapon uhrin tekstiviesteistä. Naisten Linja pitää siksi ongelmallisena, että laitton uhkaus ei sisälly lakiesityksessä määritellyn lähisuhdeväkivallan piiriin. Laitton uhkaus esiintyy lähisuhdeväkivallassa harvoin ainoana tekona, mutta se on usein selkeä signaali muutoin piiloon jäävästä väkivallasta.

Kuten lakiesityksessä nostetaan esille, lähisuhteissa tapahtuneet laittomat uhkaukset, joita on soviteltu, ovat olleet valtaosin asianomistajarikoksia eli tehty ilman asetta. Asianomistajarikoksia saisi ehdotetun 3 momentin mukaan sovitella jatkossakin, joten käytännössä sovittelun kieltä koskisi vain sellaisia laittomia uhkauksia, joiden tekemiseen on käytetty hengenvaarallista välinettä ja jotka ovat siksi virallisen syytteen alaisia rikoksia.

Rajausta on perusteltu sillä, että epäilty voi painostaa uhria olemaan ilmoittamatta asianomistajarikoksesta ja siksi sovittelu olisi parempi vaihtoehto. Lisäksi rajausta

perustellaan Naisten Linjan näkemyksen mukaan epäjohdonmukaisesti sillä, että mikäli sovittelukiellon tarkoitus on vähentää kaikenlaista uhriin kohdistuvaa painostusta, tulisi asianomistajarikosten sovittelu sallia jatkossakin, jotta uhria ei painostettaisi jättämään rikosilmoitusta tekemättä.

Sovittelukiellon ytimessä tulisi olla ennen kaikkea kysymys siitä, että itse sovittelutilanne on uhrille painostava ja valta-asema siinä alisteinen. Väkivallan kokija kokee monenlaista painetta salata väkivaltaa, alkaen kokemansa, aiheettoman mutta todellisen häpeän ylittämisestä. Mikäli hän lopulta tekee asiasta rikosilmoituksen, tulee rikos käsitellä asiaankuuluvalla tavalla oikeudessa, ei sovittellen. Tavoitteena tulisi olla rikoksen uhrin oikeusturvan turvaaminen.

Rajaus on ongelmallinen myös muutamien muiden asianomistajarikosten kohdalla. Sovittelukiellon ulkopuolelle jäisivät myös seksuaalinen ahdistelu ja seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen, joista etenkin jälkimmäinen on hyvin tyypillinen seurusteluväkivallan piiriin kuuluva teknologiavälitteinen rikos.

Naisten Linja katsookin, että vähintäänkin sanallisesti tehty pakottaminen ja laiton uhkaus, mutta myös muut asianomistajarikokset, tulisi lukea sovittelukiellon piiriin silloin kun ne tosiasiaissa ovat lähisuhdeväkivaltaa.

Lakiesitys ei tunnista väkivallan toistuvuutta riittävästi

Asianomistajarikoksia koskeva rajaus tuo esiin keskeisen puutteen suomalaisessa väkivaltaa koskevassa lainsäädännössä. Lainsäädäntö ei tällä hetkellä juurikaan tunnista väkivallan prosessinomaista luonnetta, jossa harjoitettu väkivalta muodostuu useiden toistuvien, mutta yksittäin tarkasteltuna rikoslain näkökulmasta vähäisten osatekojen kokonaisuudesta.

Myös Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO on huomauttanut, että virallisen syytteen alaisena pahoinpitelyrikoksena soveltamiskynnys pakottamisen ja laittoman uhkauksen osalta on asetettu liian korkeaksi, eivätkä niiden tunnusmerkistöt GREVION mukaan kata useasta intensiteetiltään matalasta teosta koostuvaa menettelytapaa, joka tyypillisesti liittyy lähisuhdeväkivaltaan.

Useista osateoista muodostuva väkivallan jatkumo on hallinnan ja kontrollin muotona omiaan synnyttämään kokijassa pelkoa ja turvattomuutta. Lisäksi teot tyypillisesti raaistuvat ajan myötä. Jotta väkivalta voitaisiin tunnistaa paremmin, on tärkeää, että väkivaltaa tarkastellaan matalan ja korkeamman intensiteetin teoista koostuvana tekojen kokonaisuutena sen sijaan, että esitutkinnassa ja syyteharkinnassa tarkastellaan vain yksittäisiä tekoja, olivat ne sitten asianomistajarikoksia tai virallisen syytteen alaisia rikoksia.

Nyt myös sovittelukieltoa koskevan lakiesityksen ulkopuolelle jää sellainen toistuva väkivalta, joka muodostuu useista matalan intensiteetin tekojen kokonaisuudesta, silloin kun teot ovat pääosin asianomistajarikoksia.

Riskinä on, että toistuvaa, matalan intensiteetin teoista muodostuvaa, asianomistajassa pelkoa ja turvattomuutta synnyttävää väkivaltaa tullaan jatkossakin sovittelemaan. Erityisesti tämä koskee henkistä väkivaltaa ja pakottavaa kontrollia, josta jo aiemmin nostimme esimerkiksi sanallisesti tehdyt laittomat uhkaukset ja pakottamisen, joita ei lueta kiellon piiriin kuuluvaksi väkivallaksi.

Lakimuutos tuo esille tarpeen pikaisesti edistää henkisen väkivallan vahvempaa kriminalisointia

Käytännössä vaikuttaa siltä, että jotta lähisuhdeväkivallan sovittelun kielto voisi kattaa kaiken lähisuhdeväkivallan, tulisi lähisuhdeväkivalta tunnistaa rikoslainsäädännössä paremmin. Erityisesti esille nousee kysymys henkisen väkivallan toimivammasta rangaistavuudesta rikoslainsäädännössä ja hallitusohjelmaankin sisältyvä kysymys pakottavan kontrollin kriminalisoimisesta. On selvää, että ilman pakottavan kontrollin erillistä kriminalisointia, sovitteluun tulee jatkossakin ohjautumaan pakottavaa kontrollia tai sitä läheisesti muistuttavaa muuta henkistä väkivaltaa.

Kuten lakiesityksessäkin tuodaan esille, Päivi Honkatukian parisuhdeväkivallan sovittelua koskevassa tutkimuksessa vuodelta 2015 nousi esille, erityisesti ne parisuhdeväkivallan uhrit, jotka kärsivät niin sanotusta pakottavasta kontrollista, kokivat jääneensä vaille oikeutta ja katsoivat, ettei heidän suojeluntarpeensa toteutunut. Sovittelun jälkeen he eivät olleet enää jaksaneet jatkaa rikosprosessia.

Lakiesityksen mukaan sovittelukielto vähentäisi riskiä, että pakottavaa kontrollia ohjautuisi sovitteluun. Käytännössä mikään rikostunnusmerkistö ei kuitenkaan tällä hetkellä kata sellaisenaan pakottavaa kontrollia, joka voi ilmetä asianomistajan toimintavapauden moninaisena rajoittamisena. Jotta pakottava kontrolli voidaan tehokkaasti rajata sovittelun ulkopuolelle, se tulee tunnistaa myös syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa paremmin. Sen saavuttamiseksi rikoslakiin tulisi säätää uusi rikostunnusmerkistö koskien pakottavaa kontrollia.

Ohjausta tekijöille ja kokijoille erikseen suunnattuihin tukipalveluihin on vahvistettava

Lakiesityksessä nostetaan esille koettu tarve ohjata parisuhteen osapuolia esimerkiksi aikuissosiaalityön ja julkisen sektorin tuottamien perhepalveluiden piiriin, erityisesti tilanteissa, joissa sekä parisuhde että väkivalta parisuhteessa jatkuu. Lisäksi nostetaan esille huoli siitä, että julkisella sektorilla ei nykyisellään ole sovittelua vastaavia palveluita lapsettomille pariskunnille.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei kuitenkaan ole valtdynamiikaltaan epätasa-arvoista ainoastaan rikosprosessissa vaan sama dynamiikka on läsnä myös muissa parisuhteen molemmille osapuolille yhteisesti tarjotuissa palveluissa. Siksi rikosprosessissa on ensisijaisesti vahvistettava ohjausta erillisiin tekijöille ja

kokijoille kohdennettuihin tukipalveluihin väkivallan kierteen katkaisemiseksi ja uudeelleenuhriutumisen estämiseksi.

Kokijoille suunnatuissa palveluissa väkivallan kokija saa tukea kokemuksensa käsittelemiseen, väkivallasta selviytymiseen ja väkivaltaisesta suhteesta irtautumiseen. Tekijöille tarkoitetuissa palveluissa väkivallan tekijä saa tukea väkivallan katkaisemiseen ja väkivallattoman elämän ylläpitämiseen myös jatkossa. Näitä väkivallan kokijoille ja tekijöille suunnattuja erityistukipalveluita tuotetaan kolmannella sektorilla suurelta osin julkisella rahoituksella, ja poliisin ja muiden viranomaisten on mahdollista ohjata asiakkaita järjestöjen palveluihin. Palvelut eivät poissulje tarvetta aikuissosiaalityön palveluille, mutta ne tukevat osapuolia henkilökohtaisessa muutoksessa, joka on välttämätöntä väkivallan katkaisemiseksi.

Palveluihin ohjaamisen osalta lakimuutoksen keskeisen tavoitteen tulisikin olla, että sovittelulle vaihtoehtoiset palvelut ymmärretään ensisijaisesti molemmille osapuolille erikseen suunnattuina palveluina, jotta sovittelun kannalta ongelmallinen epätasa-arvoinen valtdynamiikka on aidosti tunnistettu lain muutostarpeen johtavana ajatuksena.

Helsingissä 13.11.2024

Katju Aro
Toiminnanjohtaja
Naisten Linja Suomessa ry